

Maurice Fadel

New Bulgarian University

morisf2001@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-3652-487X

Data przesłania tekstu do redakcji: 26.08.2019

Data przyjęcia tekstu do druku: 02.09.2019

Między epokami

ABSTRACT: Fadel Maurice, *Między epokami* (Between Two Epochs) “Poznańskie Studia Slawistyczne” 17. Poznań 2019. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, Adam Mickiewicz University, pp. 345–350. ISSN 2084-3011.

This review is a short presentation and an analysis of the book *България – страна на розите*, published in 2018. The book consists of three parts – a phototypical copy of the first Polish edition of the collective book from 1938, a translation of this edition into Bulgarian language with biographies of the authors of the texts and several studies, dedicated to Metodii Konstantinov (the 1938’s edition editor), to Polish-Bulgarian political and cultural relations in the late 1930s and their local repercussions in Poznań and last but not least – to the language of the first edition and its translation and re-translation. The aim of the publication – to remind the first edition of the book, to make it accessible for Bulgarian readers and to restore the memory about its authors and editors – is thoroughly fulfilled. Moreover, an additional advantage of the book is that it makes its readers more aware of the difference in Bulgarians’ self-representational practices before and after the Second World War.

KEYWORDS: Polish-Bulgarian contacts; biography; archival research; history of World War II; self-representational practices

Książka *България – страна на розите* (red. Maja Ivanova, Adriana Kovacheva, Wydawnictwo Maiuscula, Poznań), wydana w 2018 roku, została zainspirowana inną książką, opublikowaną w 1938 roku w Poznaniu w języku polskim: *Bulgaria – kraina róż*, zredagowaną przez dwóch młodych wówczas prawników – doktorantów Uniwersytetu Poznańskiego – Bułgara Metodego Konstantinowa i Polaka Leona Taylora (*Bulgaria – kraina róż*. Praca zbiorowa pod redakcją dr. Metodego Konstantinowa i dr. Leona Taylora. Poznań, 1938, ss. 32). Wydanie to zostało odnalezione przez Maję Ivanovą podczas jej prac badawczych w archiwum dr. Metodego Konstantinowa, zapomnianego Bułgara, który w latach 30. XX wieku związał swoje życie z Polską¹. *Bulgaria – kraina róż* nie jest

¹F. 211/15 Uniwersytet im. A. Mickiewicza. Archiwum, Collegium Minus, ul. Henryka Wieniawskiego nr 1, 61-712 Poznań, W. Prawno-Ekonomiczny. Metody Konstantinow. 1934–1937.

jedyną wydaną w Polsce książką o Bułgarii z okresu międzywojennego, wyróżnia się jednak tym, że autorami zamieszczonych w niej artykułów są Bułgarzy, którzy najpewniej zostali starannie dobrani przez Metodego Konstantinowa w przekonaniu, że najbardziej kompetentnie przedstawią swój kraj polskim czytelnikom. Wystarczy przejrzeć spis treści, by się przekonać, że na trzydziestu dwóch stronach zbioru widnieją nazwiska wybitnych uczonych: Georgiego Genowa, Iwana Batakliwa, Ottona Barbara, Gencza Piriowa, Emanuila Popdimitrowa, Borisa Andreewa, Georgiego Karaiwanowa, a także Metodego Konstantinowa, który jest nie tylko redaktorem książki, lecz także autorem jednej z jej części. Ci mężczyźni są

profesorami i specjalistami w swoich dziedzinach – wszyscy związani więziami osobistymi z M. Konstantinowem, który przyciągnął ich do współpracy. Los każdego z nich, podobnie jak życie Konstantinowa, został naznaczony cieniem epoki – po 1944 roku byli celowo ignorowani i zapomniani na całe dziesięciolecie (Иванова, Ковачева, 2018, 10).

Ośmiu wskazanych tu autorów w swoich tekstach przedstawia stan społeczno-ekonomiczny Bułgarii, jej geografię, ustrój państwowy, edukację i święta, współczesną literaturę i prasę bułgarską, a nawet sport i stan wychowania fizycznego w kraju.

Lektura ich tekstów skłoniła mnie do refleksji na temat znaczących różnic w bułgarskiej autoprezentacji (a zatem i autopostrzeganiu) na przestrzeni blisko stulecia, okazuje się bowiem, że kiedyś Bułgarzy mówili (i myśleli) o sobie zupełnie inaczej. Nasz dzisiejszy sposób mówienia o sobie, kreacji autowizerunku nie ma nic wspólnego ze sposobem prezentacji z 1938 roku, kiedy została opublikowana praca zbiorowa *Bulgaria – kra-ina róż*. Choć tytuł brzmi trywialnie, jak z reklamy turystycznej, na kartach książki nie znajdziemy zadufanej patetyki, którą posługiwaliśmy się po 1945 roku, by opisać swój stan, i której nauczył nas komunizm. Żadne duże sukcesy, żadne pierwsze miejsca, żadne pierwsze w historii światowej powstania niepodległościowe, żadne napawanie się samoświadomością, na jakim to skrzyżowaniu dróg i kultur się nie znajdujemy. Zamiast tego fakty: jaka jest organizacja administracyjna państwa, w jaki sposób zmieniła się demografia Bułgarii od wyzwolenia do momentu wydania książki, jakie ilości zboża i warzyw eksportuje państwo i według jakich zasad działają organy władzy. Jak już zaznaczyłem, niczego nie pominięto

– ani geografii, ani ekonomii, ani literatury, a napisano także o sporcie, ale nawet w tym rozdziale nie mówi się, w których dyscyplinach jesteście pierwsi i najbardziej wynalazczy. Wręcz odwrotnie, autorzy poszczególnych artykułów nie krępują się wskazać problemów: zacofania gospodarczego kraju, wyniszczającego wpływu wojen. To, że w książce zminimalizowano i zneutralizowano rozbudzone wówczas uczucia nacjonalistyczne i szowinistyczne, że właściwie rejestrujemy ich brak, ma swoje logiczne wyjaśnienie: na to wydanie złożyły się teksty nie polityków i propagandzistów, lecz autorów związanych z życiem akademii. Brak nacjonalizmu zdeterminowany został dążeniem do obiektywizmu, którego oczekujemy od osób przekazujących wiedzę. Należy oczywiście podkreślić, że udział Polaków w tworzeniu i wydaniu zbioru był znaczący.

Leon Taylor, ze względu na swoje nazwisko i kompetencje zawodowe, był w Poznaniu powszechnie znany. Urodził się w Krakowie i był synem Edwarda Taylora, jednego z pierwszych profesorów Wszechnicy Piastowskiej, tj. późniejszego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zredagowana przez Konstantinowa i Taylora książka została wydana z pomocą Akademickiego Polsko-Bułgarskiego Stowarzyszenia i przy wsparciu ówczesnego rektora uczelni, prof. Antoniego Peretiatkowicza. Najprawdopodobniej pomocy udzielili także profesorowie Edward Taylor i Bohdan Winiarski (Иванова, Ковачева, 2018, 9).

Polscy czytelnicy nie potrzebują wyjaśnienia, kim są te osoby i jakiej rangi osobistości stanęły za projektem Konstantinowa i Taylora.

Książka *Bulgaria – kraina róż* (1938) jest dzisiaj prawdziwym odkryciem, dostarczającym cennych informacji na temat czasów, w których powstała oraz ówczesnej Bułgarii. Zbadanie, analiza, przekład i publikacja zbioru to działania warte wysiłku, którego podjęły się Ivanova i Kovacheva w pracy *България – страна на розите* (2018). Wstęp do książki, współautorstwa redaktorek, został przygotowany w języku bułgarskim (s. 5–8) i polskim (s. 9–14). Każdy artykuł z wydania zbiorowego z 1938 poprzedzony jest rozbudowaną biografią danego autora oraz szczegółową bibliografią jego prac. Materiały te tworzą dodatkową linię fabularną, która przedstawia nie tylko sposób, w jaki mówiono o Bułgarii w czasach zanim na styl wypowiedzi zostały narzucone nacjonalistyczne strategie samookreślenia się reżimu totalitarnego, lecz także przybliży wypowiedziane się osoby. Istotne jest to, że przedstawiono szczegółowo sylwetkę jednego z inicjatorów wydania – Metodego Konstantinowa – człowieka, oddanego

w jednakowym stopniu wiedzy świeckiej i ezoterycznej, prawnika i ucznia Petyra Dynowa², osobę, która nie bała się przeciwstawić siłom dominującym w czasie wojny, pomagając ratować bułgarskich Żydów.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że artykuły ze zbioru *Bułgaria – kraina róż* (1938) zostały wydane w przekładzie na język polski. W wydaniu wznowionym Ivanova i Kovacheva zrobiły przekład odwrotny – na język bułgarski. Jak same piszą: „Niestety, nie udało się dotrzeć do bułgarskich oryginałów pomimo prób odnalezienia tych tekstów w archiwach licznych instytucji, bibliotek i muzeów, a także w dokumentach Metodego Konstantinowa zachowanych w Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu” (s. 10). Przygotowując przekłady Ivanova i Kovacheva pracowały z przeświadczeniem, że muszą zaadaptować teksty do przyzwyczajeń współczesnych czytelników. Przekonanie to znalazło odzwierciedlenie w licznych i obszernych przypisach, towarzyszących bułgarskiemu przekładowi. Niektóre z nich dotyczą samego procesu przekładu, inne wiążą się z językowymi upodobaniami poprzednich tłumaczy (niestety – nieznanych), jeszcze inne są merytorycznie nowatorskie, ponieważ skupiają samodzielne *case studies* dotyczące niektórych informacji i tematów poruszanych w książce. Taki charakter mają, na przykład, przypisy odnoszące się do wierszy Teodora Trajanowa w artykule o bułgarskiej literaturze współczesnej (s. 65) czy przypis dotyczący identyfikacji „bułgarskiego malarza Stefanowa” (s. 127–128), którym – jak udowodniono – jest prof. Christo Stefanow, znany pod pseudonimem Grzegorz Mendoly, a także inne uzupełnienia uściślające różnego rodzaju problematykę zawartą w przełożonych tekstach.

Należy także zaznaczyć, że obok biogramów bułgarskich autorów ze zbioru *Bułgaria – kraina róż* w wydaniu wznowionym umieszczono dane o znakomitych profesorach ze świata akademickiego Uniwersytetu Poznańskiego. Książka zawiera biogramy prof. Antoniego Peretiatkowicza (s. 15–17), autora wstępu do wydania z 1938 roku, oraz Leona Taylora

²Petr Dynow (1864–1944) jest bułgarskim filozofem, znanym także jako Nauczyciel Beinsa Duno. Twórca okultystycznej doktryny, założyciel szkoły filozoficznej, którą kierował 22 lata. „Petr Dynow, bezpośrednio lub pośrednio, uczestniczy w losach i życiu narodu bułgarskiego. Jego wezwanie do cnót, racjonalnych relacji międzyludzkich, sensownie kierowanego życia, zdrowej rodziny i dążenia do wiedzy zostało zaakceptowane przez tysiące jego wyznawców zarówno w Bułgarii, jak i na całym świecie” (Пантев, Гаврилов, 2003, 132).

(s. 82–83), a studia Kovachevej (s. 128–130) i Ivanovej (s. 157–159) przynoszą wiele informacji o Bohdanie Winiarskim, który nie brał udziału w przedwojennym wydaniu zbiorowym, lecz pełnił ważną rolę w życiu Konstantinowa i Taylora. Robi wrażenie fakt, że redaktorki nawiązały kontakt z synem Taylora – dane o konsultacji, której udzielił im Jacek Taylor, zostały przytoczone na s. 131.

W wydaniu z 2018 roku czytelnicy mogą zobaczyć fototypiczne zdjęcie publikacji z 1938 roku (s. 85–119). Graficznie fototypia oddziela przekłady artykułów wraz z biogramami autorów od materiałów badawczych. Część badawcza obejmuje trzy artykuły. Pierwszy, zatytułowany *Познан по маршрутите на полско-българските контакти* (Poznań na szlakach kontaktów polsko-bułgarskich) Adrianey Kovachevej (s. 120–142), prezentuje rozwój stosunków polsko-bułgarskich w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku z uwzględnieniem ich wpływu na środowisko poznańskie. Drugi, Marioli Walczak-Mikołajczakowej, to studium przekładoznawcze i językoznawcze zarazem, zatytułowane *О полсчъзньне прелкъдѡв в ксиъжце Булгѡиѡ – краина рѡж* (s. 143–150, w języku polskim). Ostatni, trzeci artykuł, został poświęcony Metodemu Konstantionowowi i analizuje nieznanne i nieopracowane dotąd archiwum Konstantinowa, przechowywane na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Opracowanie to, zatytułowane *Метѡди Константинѡв ѡт странѡта на розите в Познан (1934–1938)* (Metody Konstantinow z krainy rŏż do Poznania [1934–1938], s. 151–163) zawdzięczamy Mai Ivanovej.

Redaktorki wznowionego wydania mają rację, gdy stwierdzają, że przygotowana przez nie książka „nie jest dwujęzyczna w pełnym znaczeniu tego słowa. Dałyśmy sobie wolność używania zarówno języka polskiego, jak i bułgarskiego, mając nadzieję, że rozwiązanie to nie przysporzy trudności” (s. 11).

Chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na dwie kwestie, związane z nowym wydaniem książki *България – страна на розите*. Publikacja ta jest jubileuszowa. Wiąże się z trzema rocznicami: 80-leciem pierwszego wydania *Българии – краины рѡж*, 100-leciem założenia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz 50-leciem poznańskiej bułgarystyki. Pamięć o tych trzech rocznicach jest podstawą budowania mostów między epokami. Dialog między epokami powstaje także poprzez stronę wizualną nowego wydania. Szata graficzna książki z 1938 roku nawiązuje do miejsca

urodzenia Konstantinowa – na okładce znajduje się zdjęcie Bułgarki, zbierającej róże w Dolinie Róż. Wydanie z końca lat 30. zawiera dzieł więc starannie wybranych czarno-białych zdjęć, widokówek z Bułgarii, choć ich jakość została nadwątlona przez czas i sposób przechowywania materiałów. Szata graficzna wznowionej książki jest już kolorowa i znów nawiązuje do symbolu Bułgarii, odnotowanego także w tytule wydania. Na okładce widnieje reprodukcja obrazu bułgarskiego malarza Michaiła Ankowa *Dolina Róż* (2015). Most między epokami zatem wciąż istnieje i można po nim przejść także dzisiaj.

Czytanie tej książki to niezwykle przeżycie. Obucując z nią, znajdujemy się jednocześnie w dwóch okresach – w roku 1938 (kiedy żaden z autorów, publikujących swój artykuł w pracy, nie podejrzewał, że zaledwie rok później właśnie w Polsce zacznie się wojna) i poza tym rokiem. Stajemy się świadkami podzielonego czasu i widzimy, że nie da się scalić niewiedzy o nadchodzącym horrorze wojennym z wiedzą o nim. Nie mogliśmy doświadczyć podziału czasów, sprawiającego, że kategorie, za pomocą których wyjaśniamy historię europejską, stają się tak bardzo problematyczne, gdyby nie książki takie jak ta.

Literatura

F. 211/15 Uniwersytet im. A. Mickiewicza. Archiwum, Collegium Minus, ul. Henryka Wieniawskiego nr 1, 61–712 Poznań, W. Prawno-Ekonomiczny. Metody Konstantinow. 1934–1937.

Konstantinow, M., Taylor, L. (red.) (1938). *Bułgaria – kraina róż*. Poznań: Drukarnia Centralna.

Иванова, М., Ковачева, А. (ред.) (2018). *България – страна на розите*. Познан: MAIUSCULA.

Пантев, А., Бориславов, Г. (2003). *100-те най-влиятелни българи в нашата история със 121 илюстрации*. София–Поморие: Репортер.